

Niilo Pusa

Rautu ja rautulaiset

”Täällä on rajalla Rautu, tanner taistelujen tulisen” (Mikko Uotinen).

Rautu oli rajapitäjä. Sen osaksi tuli seisoa rajan myrskytuulissa milloin länttä, milloin itää vastaan. Sen kohtaloksi tuli kestää sotien ja vainovuosien hävitykset ja rakentaa aina uudelleen se, mikä oli sortunut sodan jalkoihin, rakentaa aina uudelleen niin kauan kuin rakentajia oli jäljellä. Rautu sijaitsi kahden valtakunnan rajalla Karjalan Kannaksella. Rajanaapureinamme olivat Metsäpirtti, Kivennapa, Valkjärvi ja Sakkola.

Tiedot Raudun asutuksesta kivi- ja rautakaudella jäivät varsin puutteellisiksi. Kuitenkin arvioidaan, että esihistoriallisen ajan lopulla Raudussa oli jo turkiskauppaa harjoittavia asukkaita. Karjalan ristiretkiaikana rautulaiset omaksuivat Novgorodista käsin kreikkalaiskatolisen kristinuskon. Rautu liitettiin 1200-luvulla myös hallinnollisesti Novgorodiin.

Pähkinäsaaren rauhassa 1323 uusi raja määrättiin kulkemaan Raudun Saijanjokea pitkin, jolloin itäiseen Käkisalmen Karjalaan jäi seitsemän Karjalan kymmenestä kihlakunnasta, Rautu mukaanluettuna, ja Viipurin Karjalaan kolme kihlakuntaa.

Ensimmäiset tarkat tiedot Raudun väestöstä ovat vuodelta 1500 Novgorodin Vatjan viidenneksen henki- ja verokirjoissa. Näiden mukaan Raudussa oli tuolloin kolme hovia ja 249 taloa, joiden yhteiseksi väkiluvuksi on arvioitu 2100 henkeä. Raudussa oli tällöin jo oma kreikkalaiskatolinen kirkko, joka Raudun historian mukaan sijaitsi Raudun kylässä entisen pappilan luona. Asutuksen laajennuttua väestö sai pääasiallisen toimeentulonsa kaski- ja peltoviljelyksestä. Metsästyksellä ja kalastuksella oli enää vain vähäinen merkitys.

Venäjän ja Ruotsin välillä käytiin 1500-luvun loppupuolella useita pitkäaikaisia sotia, jotka koettelivat rautulaisia niin kohtalokkaasti, että pitäjä autioitui lähes kokonaan. Raudussa on todettu olleen 232 autiotaloa ja ainoastaan 13 asuttua talonpoikaistaloa vuonna 1585. Rautu joutui autioiden ruotsalaisten hallintaan ja valtiovallan toimesta alkoi laaja asukastoiminta. Autiotaloihin muutti asukkaita muualta Suomesta, mm. Savosta, Jääskestä ja Äyräpäästä. Stolbovan rauhassa 1617 Rautu siirtyi Ruotsille Käkisalmen läänin mukana noin vuosisadaksi. Tällöin oli koko pitäjässä enää vain 650 asukasta, joista neljänneksen on arvioitu olleen kreikkalaiskatolisia. Ruotsin vallan alle siirtyminen ja lukuisat 1600-luvulla jatkuneet sodat vaikuttivat edelleen siihen, että suurin osa alkuperäisestä kantarautulaisesta ortodoksisesta väestöstä muutti tai pakeni rajan taakse Venäjälle ja siitä säilyvät Raudussa ainoastaan vähäiset rippeet.

Omintakeinen sekakulttuuri

Ruotsin vallan aikana Rautuun perustettiin luterilainen seurakunta 1620 tai historian arvion mukaan mahdollisesti jo vähän sitä ennen. 1600-luvun lopulla rakennettiin ensimmäinen luterilainen kirkko. Kirkolliset ja kielelliset olot muuttuivat siten perus-

teellisesti, ja koko 1600-luku oli epävakaata aikaa, jolloin vanha oli väistynyt tai hajoamassa, mutta uusikaan ei vielä ollut vakiintunut. Raudussa säilyi tällöin itäsuomalaisuuden lisäksi vanhoja karjalaisia piirteitä ja alueelle muodostui omintakeinen sekakulttuuri. Tällöin oli vielä Viipuri ainoa merkittävä kaupunki alueella, jossa muut kaupungit, Käkisalmi ja Sortavala, olivat pieniä ja mitättömiä.

Uudenkaupungin rauhassa 1721 Rautu erotettiin koko Kaakkois-Suomen mukana muusta Suomesta ja oli Venäjän vallan alla aina Suomen itsenäistymiseen asti. Rautulaisten elämään alkoi 1700-luvun loppupuolella vaikuttaa erityisen voimakkaasti Venäjän uusi pääkaupunki, Pietari, jonka kauppa-alueeseen Rautu sijaintinsa puolesta kuului. Rautulaiset saivat kansanomaiseen ruokatalouteensa Pietarin uutuuksina sienien käytön, kaurakiisselin, hapankaalin, jokapäiväisen teen juonnin sekä Pietarista valmiina ostetut leivonnaiset. Venäläisiltä omaksuttuina tulivat käyttöön nelipyöräiset ajorattaat eli telekat, kääntösiivellinen aura eli luukka, varreton paistinpannu eli sukuna, erilaiset teekittimet jne. Muita Pietarin uutuuksia olivat uudet tanssit ja soittimet kuten haitari eli taljankka, erinäiset vaatekappaleet ja kansantavat. Murteeseen tuli lukuisia venäläisiä lainasanoja.

Ratkaisevasti rautulaisten elinkeinoelämään vaikutti kuitenkin Pietariin suuntautuva kauppa, tavaroiden kuljetus ja rahdinajo. Maattoman väestön vuotuisen toimeentulon turvasivat työmatkat Pietariin ja Inkeriin. Helppo raha ja liikkuvuus johtivat siihen, että maanviljelystyöt ja talonhoito jäivät vähemmälle huomiolle ja sitä jopa laiminlyötiin.

Venäjän vallan aikana tuli rautulaisten talonpojan kohtaloksi surullinen ja kova lahjoitusmaakausi. Rautulaiset talonpojat muuttuivat itsenäisistä talonpojista Venäjän aatelisille kuuluvien maiden vuokraviljelijöiksi ja suorittivat vuokransa päivätöinä hoveihin. Tämä kausi päättyi, kun Suomen valtio lunasti Raudun lahjoitusmaat vuosina 1873–80 ja myi sittemmin tilat viljelijöille.

Rautulaisten maataloudesta entisaikaan on tässä yhteydessä lyhyesti syytä todeta, että pääviljana Raudussa oli ruis. Sitä oli neljää lajia: juurikas, korpiruis, peltoruis ja suvikas. Ruis oli varsinainen kaskivilja. Lisäksi viljeltiin pelloilla ja kaskessa kauraa, ohraa ja tattaria. Historialliset tiedot kertovat Raudussa viljellyn vehnää jo 1500-luvulla, vaikkakin sen osuus rautulaisten viljelyskasvina oli itsenäistymisen kauteen asti varsin vähäinen. Heinää niitettiin luonnonniityiltä ja rannoilta.

Karjan osuus rautulaisessa taloudessa oli entisaikaan suhteellisen vähäinen. Sanotaan, että niin kauan kuin rahdinajoa Pietariin riitti, hevonen oli lehmää tärkeämpi kotieläin.

Historiallisesti Rautu oli kuin vedenjakajalla. Se kuului vuoroin itään ja vuoroin länteen. Rajan läheisyydellä oli näin ollen aina voimakas vaikutus rautulaisten elämään. Entisen Raudun kansan elämästä laatimassaan tutkielmassa Pirjo Hautala toteaa osuvasti: *”Karjalainen kulttuuri ylipäätään on kaikilla aloillaan ollut voimakasta sekakulttuuria, jossa niin itäiset kuin läntiset tekijät ovat olleet vaikuttamassa. Samalla se on ollut monissa piirteissään vanhaa ja perinteellistä, säilyttävää kulttuuria niin, että Karjalassa on voitu pitkään todeta elävinä ja jopa kehittyvinä sellaisia menneen ajan ilmiöitä, jotka muualla Suomessa ovat ammuin surkastuneet ja kuolleet”*.

Ihmisläheisyys tunnusomaista

Olin 10-vuotias, kun talvisota syttyi. Muistan vielä hyvin rautulaisen kyläyhteisön, jossa synnyin ja elin lapsuuteni. Olin myös Raudussa sotavuodet kesäkuusta kesäkuuhun vuosina 1942–44.

Ennen talvisotaa Raudussa oli 45 kylää, joissa pienet ja keskikokoiset tilat olivat hallitsevina. Melkoisen isoissa kylissä oli sosiaalinen kanssakäyminen elävää ja vilkasta. Sanottiin, että rautulainen kävi naapurissa kerran päivässä ja parhaassa kaksi. Ihmisläheisyys ja naapurisopu sekä keskinäinen auttaminen oli tunnusomaista ihmissuhteille rautulaisten kesken.

Talot oli yleisesti rakennettu mielummin kylään kuin erikseen ja talosta toiseen johtivat kujaset. Talon pihapiirissä sijaitsivat tuparakennusten lisäksi kujamaa ja eläin-suojat, joita tavallisesti oli useita erikseen rakennettuja kuten läävä, talli, sikopahnat, rehusuojat ja ladot. Läävät olivat entisaikaan sontanavettoja, joissa karja seisoi lantakerroksen päällä. Myöhemmin oli tapana rakentaa läävät korkean kivijalan päälle. Tallit olivat tavallisesti pieniä, parin hevosen hirsirakennuksia. Perustusta ei erikoisemmin kaivettu, vaan rakennettiin nurkkakiville.

Pihapiiriin kuuluivat kaunistuksena rautulaiset huoneet eli aitat, joissa kesäaikaan myös nukuttiin. Kuinkahan moni sen ajan rautulainen tyttö tai poika muistaa omakoh-taisesti yöjalassakäynnit noissa romanttisissa vaateaitoissa, joiden parsilla kauniit kaasnat odottivat päivää, jolloin ne muutettaisiin miniän mukana anoppilaan. Aitassa oli tavallisesti myös rovatti eli leveä sänky, joka oli rakennettu aitan nurkkaan siten, että huoneen seinät muodostivat sängyn kaksi laitaa.

Entisajan rautulaisessa talossa sauna oli pyhä ja arvokas paikka. Siellä syntyivät lapset, sieltä haettiin parannusta tauteihin ja siellä saunottiin säännöllisesti niin pyhän edellä kuin arkisinkin. Saunaan liittyi suuri määrä uskomuksia ja taikoja.

”Kannaksen laulukoulu”

Lapsuuteni maisemiin kuului mäkiä, kukkuloita, harjuja, loivarinteisiä peltoja ja pieniä järviä. Raudun kukkuloilta levisi näköaloja idässä Laatokalle asti ja muilla ilmansuunnilla metsän peittämille kunnaille, pelloille ja järville. Metsissä oli mänty valtapuuna. Lisäksi oli kuusikoita ja lehtimetsiä varsinkin peltojen reunoilla sekä useita jalopuu-lajeja. Rautulaista maisemaa kuvattaessa ei voida unohtaa myöskään ahoja, joilla kylän nuoriso kokoontui kesäaikaan ilonpitoon ja seurusteluun. Niinpä professori Leea Virtanen onkin tutkimuksessaan kannakselaisista piirileikkilauluista sanonut, että ”*Rautua voitiin maineensa vuoksi nimittää Kannaksen laulukouluksi*”.

Lapsuusmuistojeni joukkoon kuuluvat monet kirkkomatkat. Rautulaiset olivat ahkeria kirkossa kävijöitä. Mielessäni on myös säilynyt Palkealan kreikkalaiskatolinen kirkko ja sen hautausmaa, jolle Etelä-Karjalan nuorisoseura oli pystyttänyt runonlaulaja Larin Paraskeen patsaan.

Seuratoiminta vilkasta

Raudun pinta-ala oli lähes 340 km² ja siellä oli ennen viime sotaa asukkaita 6041, joista kreikkalaiskatolisia 1046.

Rautu oli maatalouspitäjä. Sodan edellä viljelyspinta-ala oli 6154 hehtaaria. Raudun maamiesseuralla oli keskeinen merkitys tiedon jakajana. Satomäärät hehtaaria kohti nousivat ennätysmäisesti ja karjatalous kehittyi vastaavasti maatalouden ohella. Maamiesseuran rinnalle nousivat maidonmyyntiosuuskunta ja tarkastusyhdistys. Ennen sotaa Rautu oli kolmannella sijalla Kannaksen pitäjistä Sakkolan ja Metsäpirtin jälkeen porsaiden viennissä.

Merkittävin Raudun teollisuuslaitoksista oli Sumpulan savotta, jossa 1800-luvulla oli rautatehdas. Rauta valmistettiin paikallisesta suo- ja järvimalmista. Tehtaassa valmistettiin ”sukunoita” eli varrettomia keittopatoja, hellarenkaita, tykinkuulia ja hautapatsaita. Kun rautatehtaan toiminta vuosisadan lopulla päättyi, jatkoi samalla paikalla mylly ja 1920-luvun alusta höyrysaha, joka työllisti noin 40 miestä sodan edellä. Sahan yhteydessä valmistettiin tiiliä ja kattopäreitä. Toiseksi huomattavin sahalaitos oli Raudun Saha Oy. Lisäksi Raudussa oli mm. nahkojen parkituslaitos ja ajokaluverstaita, mutta mitään suuria teollisuuslaitoksia Raudussa ei ollut.

Sotaa edeltäneelle kaudelle oli erityisen tunnusomaista kaikenlaisten seura- ja valitustoiminnan elpyminen. Vilkkaimmin toimi nuorisoseura, mutta vähintään yhtä tärkeitä olivat martat, kirjasto- ja urheiluseuratoiminta sekä suojeluskunta ja lotat.

Historia kirjoihin

Useat rautulaiset muistavat vielä entisen kotiseutunsa ja lähdön evakkotaipaleelle, jolloin moni kysyi: ”*Mik’ osamme lie elämämme tiellä?*”. Useimmat rautulaiset ovat kuitenkin uusilla asuinsijoillaan menestyneet.

Entisajan perinnetiedot talletettiin Entinen Rautu -kirjaan ja Raudun Historiaan. Historian lähtökohtana oli Viipurilaisen Osakunnan kotiseutukerhon tutkimusretki rautulaisten keskuuteen vuonna 1955. Osakunnan isäntänä valitsin rautulaiset kotiseutukerhon perinteiden keräyskohteeksi. Tavoitteenani oli Raudun perinteiden tallettaminen ja historian aikaansaaminen. Tältä pohjalta jatkettiin edelleen rautulaisten vanhusien haastatteluja uusissa sijoituskunnissa. Tähän yhdistettiin Rautuun viime vuosisadan lopulla ja 1930-luvulla suoritettujen runonkeräysmatkojen tulokset. Kun rautulainen Matti Kähäri lupautui kirjoittamaan historian, lähtivät rautulaiset varauksetta mukaan hankkeeseen.

Kansantieteellisen osan yhdistäminen historiaan osoittautui ainutlaatuisiksi ratkaisuksi paikallishistorioiden joukossa. Näin saatiin tallennetuksi rautulainen kansanperinne ja tietous siitä, miten Raudussa ennen vanhaan elettiin aivan viime vaiheessa, Raudusta siirtyneen vanhan polven kertomana.

Rautu ja rautulaiset III -kirja täydentää erinomaisesti Entinen Rautu -muistojulkaisua ja Raudun historiaa. Helsingin Yliopiston folkloristiikan laitoksen esimies, professori Leea Virtanen on todennut siitä: ”*Pidän teosta hyvänä, mielenkiintoisena ja arvokkaana lisänä entiseen Raudun tutkimukseen*”.

Neuvostoliiton hallituksen vieraana

Kävin Raudussa Neuvostoliiton hallituksen vieraana juhannuksena 1975, jolloin Rautu kuului vielä ”sotatoimialueeseen” ja oli suljettu alue Neuvostoliiton omilta kansalaisilta ja ulkomaalaisilta. Vastaanotto oli suurenmoinen. Protokollapäällikkö oli lentokentällä vastassa ja oppaakseni sain tasavallan presidentin tulkin Anja Ivanovan, joka oli loistava opas ja tulkki. Vuorineuvos Kauko Rastaa kanssa kiertelimme oppaan opastuksella Raudussa ja valokuvasimme kaiken vapaasti. Söimme eväslounaan kotini raunioilla, muistelin lapsuuttani omenapuiden ja useiden monivuotisten kukkien kukkiessa. Kotini pellot oli tasattu suureksi minkkitarhaksi. Uin lapsuuteni Porkunjärven vessä.

Surullisinta oli, että esivanhempieni ja Raudun sankarihautaan haudatun setäni Eino Pusan hautaa enää rakennusten alta löytänyt. Vietin kuitenkin hautausmaalla hiljaisen hetken menneiden polvien muistoa kunnioittaen.

Päivä oli unohtumaton. Se kuuluu muistoinen elämäni suurimpiin kohokohtiin.

Helena Orava

Kotikumpujen kevät

*Nyt käymme muistojen maailmaan,
monet nousee mielehen kuvat.
Kotikoivikot laulavat laulujaan,
näen taaton astuvan pellollaan,
näen kummuilla tutut tuvat.*

*Näen kotikumpujen kevähän,
tunnen sen lempeän tuulen.
Sinessä taivaan kirkkahan,
työn virttä ja kiitosta korkeimman,
kevätkiurun laulavan kuulen.*

*Näen kesän kerkeän kiireisen,
näen täytenä tähkivät pellot.
Pyhäaamun muistan hiljaisen,
kunnes sävel helähti rauhainen,
pyhä sanoma huomenkellon.*

*Vuossadat isien, usko ja työ,
käsikädessä kulkivat siellä.
Näit ihmisen työssään ahertavan,
näit sydämen kalleinta kaipaavan,
hänet tapasin kirkkotiellä.*

*Oli kevät kotoisten kumpujen,
sua muistan kuin kaunista unta.
Sua muistan laulussa leivosen,
sua muistan kun juurilla tuomien,
on valkoista kukkaislunta.*